

İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK TARİHİ

Türkler tarih boyunca dünyanın farklı bölgelerinde birçok devlet kurdu. Ancak bu devletlerin en önemlileri İpek Yolu'nun geçtiği coğrafyada kuruldu. İlk Türk devletleri olan Hun, Kök Türk ve Uygur devletleri, İpek Yolu üzerinde hâkimiyet sağladılar. İpek Yolu, Orta Asya'da kurulan Türk devletlerinin gelişip güçlenmesi kadar zayıflayıp dağılması üzerinde de etkili oldu.

Harita: İpek Yolu

DOĞU İLE BATI ARASINDAKİ KÖPRÜ: İPEK YOLU

İpek Yolu, doğuda Çin'in Şian kentinden başlayarak batıda Akdeniz'e ve Avrupa'ya kadar ulaşan bir ticaret ve kültür yoludur.

İpek Yolu, 2000 yıldan beri insanlık tarihinde, devletler arası siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin kurulmasında köprü görevi gördü. İpek Yolu, Çin ile komşu olan Türkler için de önemli bir gelir kaynağı olmuştur.

Bölgede devletler kuran Türkler, İpek Yolu hâkimiyeti için Çinliler ile sürekli mücadele etmişlerdir. Çin'in ipek ve ipek ürünleri, bu yol üzerinden Batı ülkelerine taşındığı için bu yola **İpek Yolu** adı verilmiştir.

Yapılan bilimsel araştırmalara göre İpek Yolu'ndaki faaliyetler, MÖ 1. yüzyılda Çin tarafından başlatılmıştır.

O zamanki İpek Yolu'nun bir güzergâhı Afganistan, Özbekistan ve İran'ı geçerek Mısır'ın İskenderiye şehrine; diğer güzergâhı ise Pakistan ve Afganistan'ın Kabil şehrini geçerek İran Körfezi'ne uzanıyordu.

İpek Yolu, medeniyetler arasında doğrudan ilişki kurulmasına ve kültürel etkileşimin yaşanmasına yardımcı oldu. Ayrıca Orta Asya'da kurulan medeniyetlerin gelişmesine de katkıda bulundu. İpek Yolu sayesinde Doğu ve Batı uygarlıkları arasındaki kültürel etkileşim günden güne arttı.

Ancak 9. yüzyıldan sonra Avrupa'da denizcilik teknolojisi büyük ölçüde geliştiği için deniz ulaşımının ticari faaliyetlerde oynadığı rol de arttı. Bu nedenle karadaki geleneksel ticari faaliyetler günden güne azaldı. 10. yüzyıldan itibaren ise İpek Yolu'nun, ticaret yolu olarak önemi azalmaya başladı.

BOZKIRIN SÜVARİLERİNDEN ÇAĞDAŞ TÜRK ORDUSUNA

Türk ordusu, Asya Hun Devleti hükümdarı Mete Han zamanında büyük gelişme gösterdi. Mete Han, Türk ordusunu **onluk sisteme** göre düzenledi. Buna göre on bin kişilik **tümen** adı verilen büyük askerî birlikler oluşturuldu. Tümen kendi içerisinde de bin, yüz ve on kişilik kuvvetlere ayrıldı. Bu sistem günümüzde kullanılan askerî sistemlere de örnek teşkil etti.

İlk Türk devletlerinde yaygın olarak ok, yay, mızrak, kalkan ve mancınık kullanılırdı. Türk askerleri, atı kullanmakta da ustaydı. Bu durum savaşların kazanılmasında oldukça etkili oldu.

Türk ordusunda paralı asker kullanılmazdı. Halktan, kadın - erkek herkes asker olarak kabul edilirdi. Türk milletinde **ordu - millet anlayışı** hâkimdi. Millet, ülkesini korumaya hazır askerî bir kuvvetti. Çocukların yetiştirilmesinde de askerlik sanatı oldukça önemliydi.

Türk askerî sisteminde, diğer milletlerin ordularından farklı olarak **turan taktiği** (sahte geri çekilme) kullanılırdı. Bu taktik, Malazgirt Savaşı'nın kazanılmasında oldukça önemli rol oynadı.

Türkler keşif hareketlerine büyük önem verirlerdi. Sefer düzenlenecek olan ülkelere, önce keşif hareketleri düzenlenirdi. Bu şekilde bu bölgeler tanınır ve ülkenin savunma sistemi tespit edilirdi.

Keşif hareketleri sırasında da yıpratma savaşları yapılırdı. Bu savaşlarda düşmanın cephane ve erzak kaynakları yok edilmeye çalışılırdı.

Türk devletleri, askerî alanda savunmaya da önem verirdi. Sınır boylarında her zaman gözcüler bulunurdu. Gözcülerin bulundukları yerlerde de haberleşme için ateş kuleleri kullanılırdı.

Türk ordusu günümüzde de oldukça güçlüdür. Ordumuz, milletimizin huzur ve güven kaynağıdır. **Türk Silahlı Kuvvetleri**, yurdumuzu tehdit eden iç ve dış güçlere karşı cumhuriyetimizin ve demokrasinin koruyucusudur.

İLK TÜRK - İSLAM DEVLETLERİ

Hız. Ömer zamanında İran topraklarının fethedilmesi sonucunda Müslüman Araplar ile Türkler komşu oldular. Hız. Osman Dönemi'nde ise Türkler ile Araplar arasında savaşlar başladı. Bu dönemde Kafkaslarda Arap ile Hazar Türkleri arasında şiddetli savaşlar yapıldı. Türkistan topraklarını Araplara teslim etmek istemeyen **Hazarlar**, Müslüman ordularının ilerleyişini kısmen durdurdu.

Emeviler zamanında ise Türkler ile Araplar arasındaki savaşlar daha da arttı. Emevilerin izledikleri ırkçı politikalar, Türklerin direnişine neden oldu. Bu durumun sonucunda Türklerin İslamiyet'i kabul etmesi de gecikti. Abbasiler Dönemi'nde ise Türkler ile Araplar arasındaki savaşlar sona erdi. Abbasilerin izlediği ümmetçi politika, Türklerin İslamiyete karşı olumsuz bakışını değiştirdi.

Abbasilerin **hoşgörölü** tutumu, Türklerin kitleler hâlinde İslamiyet'i benimsenmesine neden oldu.

751 yılında yaşanan Talas Savaşı'nda Türkler, Çinlilere karşı savaşan Abbasilerin yanında yer aldılar. Bu nedenle Talas Savaşı, Türk - İslam tarihinin başlangıcı olarak kabul edildi.

Talas Savaşı'ndan sonra Türkler, kitleler hâlinde İslam dinini kabul ettiler.

Türklerin İslam dinini kabul etmesinden sonra birçok Türk - İslam devleti kuruldu. Bu devletler, İslam dininin geniş alanlarda yayılmasına katkı sağladı.

Ayrıca dış saldırılara karşı Türkler, İslam dünyasını korudular. Türk kültürü ile İslam kültürünün kaynaşmasının sonucunda Türk - İslam kültürünü ortaya çıkardılar.

Türklerin İslam dinini kabul etmesini kolaylaştıran nedenler şunlardır:

- Abbasilerin Türklerle hoşgörölü davranmaları,
- Müslüman tüccarların Orta Asya'daki Türklerle İslamiyet'i anlatmaları,
- Türklerin dinî inançlarının ve yaşam biçimlerinin İslamiyet'e benzemesi,
- Türklerde de tek tanrılı dinî inancın var olması,
- Her iki dinde de kurban ibadetinin var olması,
- İslamiyetteki cihat anlayışının Türklerin yeni ülkeler fethetme anlayışı ile birbirine benzemesi,
- İslamiyet'in hoşgörölü ve akla uygun bir din olması,
- Talas Savaşı'ndan sonra Türk - Arap mücadelesinin sona ermesidir.

KARAHANLILAR (840 - 1212)

Orta Asya'da Tanrı Dağları'nın kuzey ve güneyinde kuruldu. Kurucusu Bilge Kül Kadir Han, başkenti ise Balasagun'dur.

Önemli hükümdarları **Bilge Kül Kadir Han**, **Satuk Buğra Han (Abdülkerim)** ve **Yusuf Kadir Han**'dır.

Karahanlılar, **Satuk Buğra Han** zamanında İslamiyet'i resmen kabul ettiler (920). İslamiyet'i kabul ettikten sonra **Satuk Buğra Han**, **Abdülkerim** adını aldı.

Samanoğulları ve Gazneliler ile savaşlar yaptılar. En parlak dönemlerini **Yusuf Kadir Han** zamanında yaşadılar.

İlk Türk - İslam devleti, Karahanlılardır. Karahanlıların hâkimiyet anlayışı, saray örgütlenmesi ve askerî düzeni İslamiyet öncesi Türk devletleri ile ortak özelliklere sahiptir.

Yusuf Kadir Han'ın ölmeden önce ülkesini çocukları arasında paylaştırması, ülkede taht kavgalarına neden oldu.

Karahanlılar, **1058**'de Doğu ve Batı Karahanlılar olmak üzere ikiye ayrıldı.

Doğu Karahanlılar önce Selçukluların egemenliği altına girdi. Daha sonra da Karahitaylar tarafından yıkıldı (1211). Batı Karahanlılar ise Harzemşahlar tarafından yıkıldı (1212).

SATUK BUĞRA HAN DESTANI

Karahanlılar Dönemine ait sözlü edebiyat eserleri arasında yer alan **Satuk Buğra Han Destanı**'nda, **Satuk Buğra Han**'ın Müslüman oluşu ve Türkistan'da İslamiyet'i yayması anlatılmaktadır.

KAŞGARLI MAHMUT VE DİVAN-I LÜGÂTİ'T-TÜRK

Kaşgarlı Mahmut, Karahanlı Devleti'nde yetişen bilim insanlarından biridir. Kaşgarlı Mahmut'un Türklerin yaşadığı şehirleri ve köyleri dolaşarak hazırladığı **Divan-ı Lügâti't Türk**, İslamiyet'ten önceki Türklerin sözlü ve yazılı edebiyatını aydınlatan bir eserdir.

Bu eserin yazılış amacı, Araplara Türkçeyi öğretmekten çok, Türk dilinin zenginliğini ve güzelliğini ortaya koymaktır.

YUSUF HAS HACİB VE KUTADGU BİLİĞ

Yusuf Has Hacib, Kaşgarlı Mahmut ile aynı dönemde Karahanlı Devleti sınırları içinde yaşadı. **Yusuf Has Hacib**, bir insanın yaşamında ihtiyaç duyacağı tüm bilgileri **Kutadgu Bilig** adlı eserinde yazdı.

Kutadgu Bilig, Türk dilinin temel eserlerinden biridir. **Yusuf Has Hacib**, "**mutluluk veren bilgi**" anlamına gelen **Kutadgu Bilig** adlı eserini, Karahanlı Devleti'nin hükümdarı olan **Tabgaç Buğra Han**'a sundu.

Yusuf Has Hacib'in bu eserinde, Türk devlet anlayışı doğrultusunda devlet yöneticilerine verdiği nasihatler de yer almaktadır.

COĞRAFİ KONUM VE ETKİLERİ

Bir merkezin Dünya üzerinde bulunduğu yer ile bu merkezin diğer ülkelere, denizlere ve ticaret yollarına göre durumu, **coğrafi konumu** ifade eder. Bir yerin coğrafi konumu, matematik konum ya da özel konum şeklinde belirtilebilir.

Dünya üzerindeki bir merkezin başlangıç paraleline ve başlangıç meridyenine olan uzaklığı **matematik konumu** ifade ederken; bir yeri çevresindeki merkezlerden ayıran özelliklerin tamamı ise **özel konumu** ifade eder.

Coğrafi Konum

Meridyenler, kutup noktaları arasında uzanan ve Ekvator ile paralelleri dik kesen hayali çizgilerdir. 180 tane doğuda, 180 tane batıda olmak üzere toplam 360 tane meridyen vardır.

Paraleller, Ekvator'a paralel olarak çizilen hayali çemberlerdir. Ekvator hariç Kuzey Yarım Küre'de 90, Güney Yarım Küre'de 90 tane paralel dairesi vardır.

Ekvator'dan kuzeye ve güneye gidildikçe paralel dereceleri büyür.

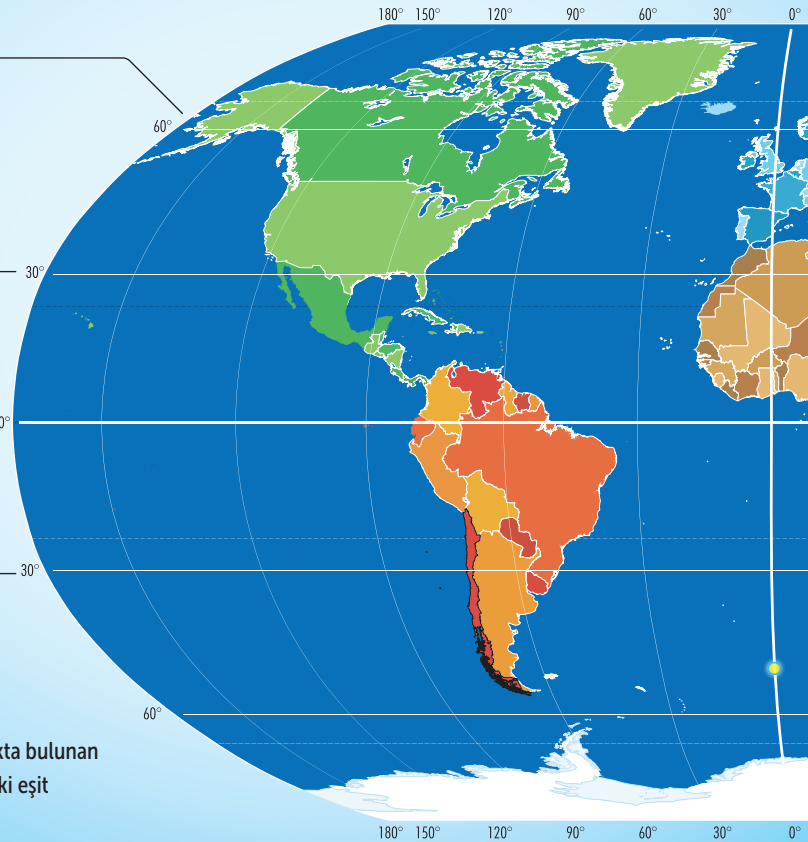
Ekvator, kutup noktalarına eşit uzaklıkta bulunan en büyük paralel dairesidir. Dünya'yı iki eşit parçaya böler ve 0° ile gösterilir. Uzunluğu 40.076 km'dir.

Greenwich

Başlangıç meridyenidir. İngiltere'nin başkenti Londra'nın Greenwich kasabasından geçer ve 0° ile gösterilir.

Batı Meridyenleri

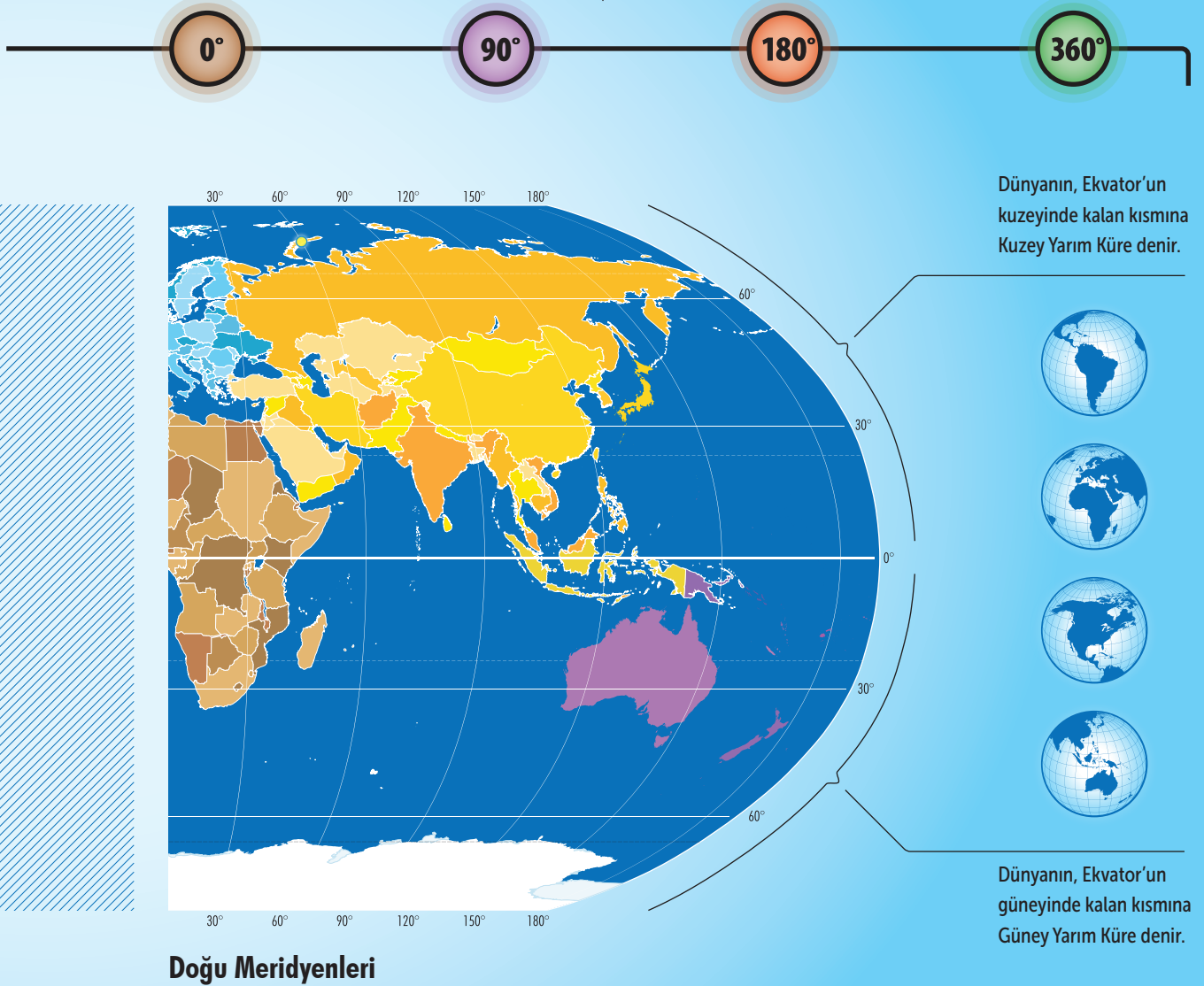
Greenwich'ten doğuya ve batıya doğru gidildikçe meridyen dereceleri büyür.

MATEMATİK KONUM: Dünya üzerinde herhangi bir yerin, paraleller ve meridyenler yardımıyla enlem ve boylam derecelerinin belirlenmesine **matematik konum** denir.

Dünya üzerinde herhangi bir noktanın Ekvator'a olan uzaklığının derece (°), dakika (') ve saniye (") cinsinden değerine o noktanın enlemi denirken; aynı noktanın

başlangıç meridyenine derece, dakika ve saniye cinsinden değerine ise o noktanın boylamı denir. Herhangi bir noktanın enlemi ve boylamı belirtilirken onun kuzey ya da güney, batı ya da doğu yarım kürelerden hangisinde bulunduğunu da belirtmek gerekir. Bir noktanın yerini belirten enlem ve boylam değerlerine, o yerin **coğrafi koordinatları** adı verilir.

ÜLKEMİZDE EKONOMİK FAALİYETLER

DOĞAL KAYNAKLARIN BİLİNÇSİZCE KULLANILMASI

İnsanlar, hayatının pek çok aşamasında doğal kaynaklardan yararlanır. Doğal kaynakları, su hava, bitki örtüsü, toprak, hayvanlar ve madenler oluşturur. İnsanlar doğal kaynakları kullanırken bu kaynakların hiç tükenmeyeceğini zannedip, bilinçsizce kullanır. Bilinçsiz kullanım sonucunda büyük zarar görme ve yok olma görülmektedir.

İnsanların bu bilinçsiz kullanımı sonunda, ormanlar tahrip olmakta, enerji kaynakları ve madenler azalmakta, toprak, hava ve su kirlenmektedir. Oysaki canlılığın ve insan hayatının devamı için doğal kaynaklara ve sağlıklı temiz bir çevreye ihtiyaç vardır. Gelecek nesillerin doğal kaynaklardan yararlanması için bu kaynakları bilinçli tüketmeli, bilinçli tüketilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.

ENERJİ KAYNAKLARIMIZ

Doğal ya da doğal olmayan yapay yöntemler yoluyla enerji üretilmesini sağlayan kaynaklardır. Enerji kaynakları **yenilenebilir** ve **yenilenemez** enerji kaynakları olarak ikiye ayrılır. Yenilenebilir enerji kaynakları gücünü güneşten alır. Bu kaynakların hiç tükenmeyeceği düşünülür ve çevreye zarar vermeyen kaynaklardır. Yenilenebilir kaynaklar doğal yollar ile sürekli kendini yenilemektedir. Bunlar hidroelektrik enerji, rüzgâr enerjisi, jeotermal enerji, güneş enerjisi, biokütle enerjisi, bitki ve hayvan atıklarından yararlanarak üretilmektedir.

Yenilenemez enerji kaynakları grubuna girenler ise fosil yakıtlar ve radyoaktif elementlerdir. Bu kaynaklar kullanıldıkça bitmekte ve yenilerinin gelmesi çok uzun sürmektedir. Yenilenemez enerji kaynakları nükleer enerji ve kömür, petrol, doğal gaz gibi fosil yakıtları içerisine almaktadır.

Sanayideki gelişmeler, artan nüfus ve kentleşme, günümüzde enerji kaynaklarına olan ihtiyacı artırdı. Enerji kaynakları sanayinin kurulabilmesi ya da var olan sanayinin geliştirilmesi için oldukça önemlidir.

Yer altı kaynakları, sanayide ve enerji üretiminde kullanılırlar. Taş kömürü, linyit, petrol, doğal gaz, uranyum ve toryum gibi yer altı kaynakları, enerji üretiminde ham madde olarak kullanıldıkları için enerji kaynağı olarak da adlandırılırlar. Dünyada çıkarılan 50 çeşit madenden 29 tanesi ülkemizde de çıkarılır.

TAŞ KÖMÜRÜ

Demir - çelik ve kimya sanayisinde enerji kaynağı olarak kullanılır. Kalorisinin yüksek olması nedeniyle önemli bir enerji kaynağıdır. Taş kömürü Batı Karadeniz Bölümü'nde Zonguldak-Ereğli ile Kastamonu-İnebolu arasındaki havzada çıkarılır.

BOR

Geleceğin enerji kaynağı olan bor madeni, plastik, elyaf ve ısıya dayanıklı cam araç ve gereçlerin üretiminde, fotoğrafçılıkta, ilaç, kimya ve boya sanayilerinde kullanılmaktadır. Roket ve jet yakıtları ile nükleer enerji üretiminde kullanılması nedeniyle de stratejik bir maddedir.

Bor mineralleri açısından Türkiye önemli bir potansiyele sahiptir. Ülkemiz, dünya bor rezervinin % 63'üne sahiptir. Ancak pazar payı ise %31'dir. Bu durumun nedeni bor işleme tesislerinin ve pazarlama olanaklarının yetersiz olmasıdır.

Bor; Balıkesir (Susurluk), Bursa, (Mustafa Kemal Paşa), Kütahya (Emet), Eskişehir (Seyitgazi)'de çıkarılmaktadır.

LİNYİT

Sanayide, ısınmada ve elektrik üretiminde kullanılır. Ülkemizin pek çok yerinde linyit yatakları vardır. Kütahya (Tavşanlı, Tunçbilek, Değirmisaz, Seyitömer), Manisa (Soma), Amasya (Çeltek), Kahramanmaraş (Elbistan), Ankara (Çayırhan) Erzurum (Aşkale), Muğla (Yatağan) başlıca linyit yataklarıdır. Linyit Afşin - Elbistan, Yatağan, Tunçbilek, Soma, Seyitömer, Ankara Çayırhan'daki termik santrallerde işlenmektedir.

PETROL

Petrol, enerji kaynağı olmasının yanında kimya sanayisinin de ham maddesidir. Türkiye'de çıkarılan petrol miktarı, iç tüketimi karşılayamamaktadır. Bu nedenle yurt dışından petrol ithal edilir. Ülkemizdeki petrol üretiminin tamamına yakını Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden sağlanmaktadır. Petrol, Raman, Batman, Garzan, Ulaşlı, Diyarbakır, Kurtalan, Adıyaman ve Siirt'te çıkarılmaktadır.

Ülkemizde petrol İzmit (İpraş), İzmir (Aliağa), Kırıkkale (Orta Anadolu), Mersin (Ataş) ve Batman'daki petrol rafinerilerinde işlenmektedir.

DOĞAL GAZ

Doğal gaz, temiz bir yakıt olması nedeniyle son yıllarda bütün dünyada tercih edilen bir enerji kaynağı hâline gelmiştir.

Doğal gaz büyük kentlerde ısınma amacıyla, termik santrallerde de yakıt olarak kullanılır. Trakya (Hamitabat) ve Mardin'de (Çamurlu) çıkarılmaktadır.

MONARŞİ

Devleti yönetme gücünün miras yolu ile bir kişinin üzerinde toplandığı yönetim şeklidir. Kral ve padişah gibi unvanlara sahip olan kişiler, hep aynı aileden gelir ve seçimle belirlenmezler.

Monarşi yönetiminde devlet idaresi ile ilgili kurallar, devleti yöneten kişinin düşünceleri doğrultusunda belirlenir. Yönetici olan kişi, verdiği kararlar nedeniyle sorgulanamaz.

TEOKRASİ

Devleti yönetme yetkisinin Tanrı'ya ait olduğuna inanılan yönetim biçimidir.

Bu yönetim biçiminde devleti yöneten kişiler, egemenliği Tanrı adına kullanırlar. Dinî kuralların uygulandığı teokrazi yönetiminde devlet, tek kişi ya da din adamları tarafından yönetilir.

Yapılan tüm işler Tanrı adına olduğu için, devlet yöneticilerinin uygulamaları halk tarafından sorgulanamaz ve değiştirilemez. Yöneticilerin seçiminde halkın ve demokratik kuralların etkisi olmaz.

OLİGARŞİ

Siyasi otoritenin, belli bir gruba ait olduğu yönetim biçimidir. Bu grup aristokratlar, zenginler ya da işçiler olabilir. Oligarşi yönetiminde devlet yöneticileri, bir grup tarafından belirlenirler ve yaptıkları işler ile ilgili yalnızca bu gruba karşı sorumlulukları vardır.

Bu yönetim şeklinde insan hakları yeterince önemsenmez. Egemenliğin sahibi olan yönetici grup, kendini halka karşı sorumlu hissetmez.

Oligarşi yönetiminde yasama, yürütme ve yargı yetkisi bu gruba aittir.

CUMHURİYET

Devleti yönetme gücünün ve siyasi otoritenin millete ait olduğu yönetim biçimidir. Cumhuriyet yönetiminde halk, yöneticileri seçtiği gibi bu kişileri denetleyerek gerektiği zaman da değiştirebilir. Bu yönetim biçiminde yasama, yürütme ve yargı gücü farklı kurumlara aittir.

Devletin işleyişinin yasalar ile belirlendiği cumhuriyet yönetiminde temel insan hakları da korunur. Bu yönetimde hukukun üstünlüğü ilkesi de benimsenir.

DİĞER ÜLKELERLE İLİŞKİLERİMİZ

Başka ülkeden aldığımız bir ürünün ülkemize getirilmesi ya da ülkemizde üretilen bir ürünün başka bir ülkeye gönderilmesi bazı kurallara göre gerçekleşir. Ülkeler arasındaki insan, ürün ve hizmet çıkışı uluslararası hizmet kurallarına göre düzenlenmiştir. Bu kurallar çerçevesinde ülkelerin sınırlarında giriş ve çıkış kontrollerinin yapıldığı **gümrük kapıları** oluşturulmuştur.

TÜRKİYE'NİN EN FAZLA İHRACAT YAPTIĞI ÜLKELER VE ÜRÜNLER

Almanya	Irak	İngiltere	İtalya	Fransa
► Gıda maddeleri ► Porselen, cam ► Beyaz eşya ► Tekstil ürünleri ► Çeşitli ham maddeler	► Gıda maddeleri ► Tekstil ürünleri	► Konfeksiyon ► Pamuk ipliği ► Gıda maddeleri	► Pamuk ipliği ► Ham demir ► Konfeksiyon	► Tekstil ürünleri ► Deri eşyalar ► Gıda maddeleri

TÜRKİYE'NİN EN FAZLA İTHALAT YAPTIĞI ÜLKELER VE ÜRÜNLER

Rusya	Almanya	Çin	ABD	İtalya
► Çeşitli makineler ► İlaçlar ► Doğal gaz ► Petrol ürünleri ► Demir-çelik	► Otomobil ► Çeşitli makineler ► Elektrikli aletler ► Kimyasal ürünler	► Çeşitli makine ve cihazlar ► Ses ve görüntü kay dediciler ► Oyuncak	► Hava taşıtları ve uçak parçaları ► Çeşitli makineler ► Haberleşme cihazları ► Tıbbi malzemeler	► Otomotiv ürünleri ► Kimyasal ürünler ► Çeşitli makineler ► Optik aletler